

Starški list

2018/45

**Nowej hrajkanišći
wotewrěštej so za džěči
w Ralbicach 29.06.2018
a za Chróšćanske hortowe
džěči (fota na tutej
stronje) 07.09.2018.**

wudaće: nazyma 2018/45
wudawaćel: Serbske šulske towarstwo z.t. Póstowe naměsto 2
02625 Budyšin
tel.: 03591 550216
faks: 03591 550220
info@sorbischer-schulverein.de, www.sorbischer-schulverein.de
www.dyrdomdej.de
zamołwitej redaktorce: Marja Jaworkowa/Monika Süßowa
tel.: 03591 550215
fota: SŠT
© 2018 Serbske šulske towarstwo z.t./Sorbischer Schulverein e.V.

Lubi starši,

najnowša studija Desi-instituta w nadawku Němskeje džěćaceje a młodzinkeje založby je zwěsćiła, što džěći wot swojeje pěstowarnje wočakuja:

- chcedža, zo so jako wosobina wobhladuja
- přeja sej tajny rózž, hdžež smědža so njemylene hrajkać
- chcedža pokazać, što zamóža
- chcedža sami rozsudžeć a sobu postajować
- chcedža so wuskoržić a wočakuja, zo so chutnje bjeru
- trjebaja wjele pohiba
- regule a rituale su za džěći jara wažne.

Zo bychu so Waše naroki a přeća Wašich džěći fachowje derje přesadzić móhli, kubłaja so naše kubłarki a kubłarjo wobstajnje dale. Kóždolětnje přewjedžemy wosebite fachowe konferency k speciškim temam. Přichodna konferenca budže 22.09.2018 w Budyšinje. Wo tym rozprawjamy w přichodnym staršiskim lisće.

Přećelnje strowi

Ludmila Budarjowa

Ludmila Budarjowa

předsydka Serbskeho šulskeho towarstwa z. t.

Wobsah:

Wjacerěčnosť jako šansa - dr. Jana Šotčina	2
Klamarstwo k hrajkanju a wuknjenju, Witaj-pěstowarnja „Pumpot“ Němcy	4
Zhromadnje twarimy hrajkanišćo, Serbska pěstowarnja „Dr. Jurij Młynk“ Ralbicy	6
Projekt „barby“, Serbska pěstowarnja „Chróšćan kołč“ Chróšćicy	9
Móžemy podlěšić?, Witaj-pěstowarnja „K wódnemu mužej“ Malešecy	11
Wulke łazenje na łuce - Stawizna nic jenož za džěći	12

Wjacerěčnosť jako šansa (poslednje pokročowanje)

dr. Jana Šolćina

7. Dwu- a wjacerěčnosť spěchuje a trenuje logiske a abstraktne myslenje kaž tež koncentraciju

Je znate, zo su rozdźelne areale mozow za wotběhi rěčenja zamołwite a specializowane na přiswojenje pismikow a ličbow, wobrazow kaž tež na analytiske dźěło. Přepytowanja neurologow pak pokazuja, zo je za wuspěšne rěčne aktiwity fleksibelne zhromadne skutkowanje wšěch dźelow mozow wažne a trěbne (Cathomas/Carigiet 2008, 17). Wuknjenje rěče resp. rěčow so tuž w idealnym padže jako cyłostne dožiwjenje zaščěpi a wuknjenke wobsa-

hi so tohorunja cyłostnje předžělaja. Tohodla je zaměr, při přiswojenju rěčow wšelakorosc a mnohotu metodow nałożowac, kiž zaprijeja kreatiwne, emocionalne a sensomotoriske formy wuknjenja. Štóz sej wot małosće druhu rěč přiswoji, móže po wšěm zdaću bóle logisce a abstraktne myslic, so lěpje koncentrowac a jednoriso mjez rozdźelnymi nadawkami mjenjeć. To płaci samo hižo za dźěci w starobje dweju lět.

8. Wottwar pomjatka so přez wjacerěčnosť spomałšuje

W zwisku z rěčnym wuwicóm swojich dźěci starši wězo hišće na staro-

bu njemysla. Po nowšich přepytowanjach pak dwu- abo wjacerěčne džěćatstwo fleksibelne procesy myslenja samo hač do wysokeje staroby spěchuje. Starši ludžo, kiž su wot małosće wjacore rěče wužiwali, při kognitiwnych testach lěpje wotrěz-

nu hač ći, kotřiž su monolingualnje wotrostli. Je wšak znate, zo woteběra z přiběracej starobu zamóžnosć, njeznate abo njewočakowane situacije jednorje zmištrować. Tute spadowanje kognitiwneje hibićiwosće so z duchownje wožiwjacy mi aktiwitami, kaž je to čas žiwjenja trajace „přešaltowanje” mjez rěčomaj resp. mjez wjacorymi rěčemi, spomašuje a funguje tu kaž tak mjenowany „jogging mozow”. Wuslědk studijow na to pokazuju, zo dwurěčni seniorojo swój rozum

wukonliwje zasadźuja a zo maja ze swojimi bilingualnymi zamóžnosćmi lěpše šansy na witalitu myslenja w starobje.

Facit

Podate wuprajenja su argumenty za to, dwu- a wjacerěčne wuwice džěći po móžnosći zahe podpěrować, kaž so to wot 1998 we wobłuku projekta Witaj stawa. Tohodla přeje awtorka předležaceho nastawka wšěm na projekće wobdźělenym akteram, to rěka džěćom a jich staršim, kubłarkam a kubłarjam kaž tež wučerkam a wučerjam, zamołwitym sobudźělačerkam a sobudźělačerjam w statnych, komunalnych a serbskich zarjadnišćach - a k jubilejej Serbskemu šulskemu towarstwu – dale wjele wuspěcha při praktiskim nałożowanju a zwoprawdženju inowatiwneho kubłanskeho koncepta, kiž dwu- a wjacerěčnosť pozitiwnje hódnoći a ju jako šansu wobhladuje.

Klamarstwo k hrajkanju a wuknjenju

Witaj-pěstowarnja „Pumpot“ Němcy

Projekt k strowemu zežiwjenju

Hižo loni nazymu dóstachmy přez Globusowu załožbu klamarstwo darjene. Je to džěl projekta „Kids-KAUFLADEN“, iniciatiwy dr. Arenta Oetkera a towarstwa „Młodžina z přichodom“. Klamarstwo je idealne k hrajkanju a připódlu džěči njenawuknu jenož předawać a nakupować, ale tež ličić, serbske pomjenowanja tworow a wotpowědnje projektowym temam tež n. př. wjele k strowemu zežiwjenju. Z pomocu AID-pyramidy za strowe zežiwjenje sej wobhladachmy, što směmy husto a što rědšo jěšć. Zežiwidła, kiž směmy husto a wjele jěšć, su w pyramidze ze zelenej barbu podpołožene; twarožk, mloko, mjaso, ryba atd.

ze žoltej a tučne wěcy, słódkosće, lód atd. z čerwjenej.

W pyramidze za džěči doporuči so wjace žita hač zeleniny. Džěči naličichu, što móžemy sej z muki wšitko słódnego naměšeć, nawarić a napjec. Potom sej džěči zor-nješka z młynom mlějachu.

Na druhim dnju dóstachu džěči kartki ze wšelakimi napojemi, zežiwidłami a słódkosće-mi. Na zemi běchu tři rubiška wupřestrěte - zelene, žolte a čerwjene. Džěči nětko spytachu swoje kartki prawej barbje přirjadować, wěc pomjenować a so k njej wuprajic.

Třeći dzeń zapřijachmy klamarstwo do projekta. Džěči nakupo-

wachu twory a w skupince je potom zhradnje pomjenowachmy a barbam přirjadowachmy.

Přichodny dzeń nas Pumpot ze swojim přećelom lutkom Matejom wopyta. Wón chodži runja džěćom tež do pěstowarnje, ale do pěstowarnje lutkow. Matej jě rady slódkosće a je tuž jara wjele wot tutoho „čapora“ jědł. Husto je jeho brjuch bolał a tež zuby jeho z bolosćemi mjerzachu. Wo tym pumpot a lutk džěćom powědaštaj ale tež, zo je lutk Matej nětko wo wjele mudřiši.

Tuž džěše zhradnje z džěsćomaj do klamarstwa nakupować.

Woni su wjele wěckow nakupili, ale hač drje je to tež wšitko tak derje za Matejowy brjušk a jeho zuby? Džěći jemu pomhachu nakup rubiškam přirjadować a hlej, tež džěći so přez strowy nakup wjeselachu.

Na poslednim dnju staj nas Pumpot a lutk Matej překwapiloj. Wonaj staj byłoj na wikach a pola pjekarja

nakupować a nam čerstwu zeleninu, butru a całty sobu přinjesloj. Smy sej zelowu butru za całty naměšeli a sej je z čerstwej kórku, tomatami a sadom slódžeć dali.

Zhromadnje twarimy hrajkanišćo

Serbska pěstowarnja „Dr. Jurij Młynk“ Ralbicy

Kóždy, kiž je sebi w poslednich lětach na hrajkanišćo při Ralbičanskej pěstowarni dojeł, je wěsće pytnył, zo je so poněčim jedyn nastroj po druhim wottwaril, ale njeje so narunał. Tuž prošachmy jako staršiska přiřada dnjoweho přebywanišća gmejnu, so postarać wo powjetšenje a ponowjenje hrajkanišća. Nošer SŠT a gmejna Ralbicy-Róžant přepodaštaj nadawk za nowe a džěcom přiměrjene hrajkanišćo Kamjenskeje firmje „Naturnahe Gärten“. Jako zhromadna akcija staršich, nošerja a gmejny měješe nowe hrajkanišćo hišće w léće 2018 nastać. Knjeni Nietzsche, fachowa přewodzerka za nowe hrajkanišćo, informowaše w předpolu staršisku přiřadu a staršich wo pedagogiskim koncepcje a wotběhu projekta.

Skónčnje běše tak daloko! Přeni projektny dzeń so wotmě sobotu, dnja 05.05.2018. Něhdže 60 dorosceni, starši a džědy chowancow Ralbičanskeje pěstowarnje, kaž tež team kubłarjow a zastupjerjo nošerja kubłanišća SŠT přimachu so gratu. Tež na 30 džěci přijědžechu, zdžěla w džělanskej drasće, z karu a łopaču w rukomaj sobu na džělowu akciju a z połnej mocu doroscenyh podpěrachu. Džěla wšako bě k za zběhej projekta dosć: drjewo so hładkowaše, ščerksos rozwozy, hradki za sadženje so připrawichu, póda so předžělaše a džěry za wobrodženja so wurychu. Kónc tutoho dnja pak hišće tak prawje wjele wočiwidneho wuslědka widzeć njebě, hač na to, zo myški bolachu a tu a tam wot slónca spalena koža mócnje šćipaše.

Tež na druhim projektnym dñu sobotu, dnja 26.05.2018 mějachmy zaso krasne a ćopłe wjedro, kotrež nas cyły dzeń přewodžeše. Něšto mjenje staršich, ale něhdže runje tak wjele džěci a team kubłarjow kaž tež zastupjerjo nošerja SŠT su motiwěrowani do Ralbičanskeje pěstowarnje

přichwatali, zo bychu nimo znatych džětow z přenjeho dnja kaž tunle a je-wišćo z wjerbowych witkow sadželi, z wosadženjom rostlinow pokročowali a zaso kamjenje, pjeršč a pěsk tam a sem wozyli. Wjeršk za wšitkich wobdžělenych džěći dnja bě, zo smědžachu so na jednotliwych nastrojach pospytać a koło z traktorom, bagerom a manituom sobu jěć.

Jasnje dožiwili a začuwali na projektnymaj dnjomaj smy zhromadnosć a hordosć wšitkich pomocnikow, zo smy na dobro našich džěći tajki hódnotny a wuznamny projekt zwoprawdžili. A tež, hdyž nasta za zwonkastejacych začič wulkeje mjerwjeńcy, wotběža wšitko w rjadowanych strukturach – džakowano teamej wokoło knje-ni Nietzsche. Team džělaše hišće

tydženje po projektnych dnjach a hrajkanišćo dotwari.

A što je nastalo? Hrajkanske nastroje, kotrež džěći wužadaja a różki, kotrež zmóžnja džěćom so schować a sej raz w měrje bjez dohlada dorosćenych hrajkać. Wulki mikado, wobstejacy ze štomowych zdónkow, hoberska krosnowanska naprawa w formje łódže, wšelake tunle a je-wišćo z třechu wjerbowych witkow ma džěćom zakład być, swoju fantaziju tež pod hołym njebjom wuwivać a sej tak swójski wobraz swěta a najwšelakoriše kmanosće přiswojić. Jako hłowny material za nowe hrajkanišćo zasadži so robinija, kotraž je kruta a slubi něhdže 30 lět wobstać.

Pomoc staršich a kublarjow njebě a njeje jenož wobmjezowana na krute projektne dny. Tež njeličomne předdžěla, mnohe mjezdžěla kaž tež krjepjenje rostlinow a wjerbowych witkow su hišće džensa wažny dypk

za dobre poradženje.

Džakny swjedžen zarjadowachmy na rjanym a ćopłym poslednim šulskim dnju 29.06.2018. Po-połdnju zhromadžichu so wšitcy starši z džěćimi, kotraž spodobny pisany program ze serbskej reju a ze serbskim spěwom w narodnej drasće skićachu. Samo syła bubnarjow pěstowarskich džěci k horcym rytмам program skulojćichu. Na to wosadny farar Delan hrajkanišćo poswjeći. Po tym džěci z wjesnja-

nostu knjezom Ryćerjom a předsydku SŠT knjeni Budarjowej powjaz přetřihachu a puć na nowe nastroje wotewrěchu. Ze słódkim lodom, pampuchami, napojemi a kołbasku w całće sej wšitcy hač do wječora w přijomnej bjesadže zhromadnošć chwalachu.

Barbne hódančka

Druhdy ma čerwjene lička,
te rady hrymzam ja. (jabłuko)

We powětrje lěta,
měd ludžom dawa.
Je krasna žołta,
a druhdy kała.

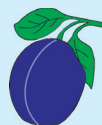

(pčotka)

Znaju hriba.
Hłowa je čerwjena,
na njej běłe dypki ma
a je jědojta. (muchorizna)

Přińdže nazyma,
na štomje wisa,
rjana módra
nutřka žołta.

(słowka)

Na štomje wisaja,
wšelku barbu maja,
hdyž přińdže nazyma,
to woni rejuja. (łopjena)

Blandina Ledźborowa

Projekt „barby“

Serbska pěstovarnja „Chróšćan kołć“ Chróścicy

Zaměr našeho projekta bě, džěći ze zakładnymi barbami zeznajomić. Tydźensce zaběrachmy so z jednej barbu.

Čerwjena barba bě přernja. Při zhromadnym rańšim kole wšitkich žlobi-karskich džěći zahorichmy je za naš wotmysl. Srjedz našeho koła stajichmy čerwjenu swěčku na čerwjenu serwjetu. Potom wołachmy pčočku Maju, kotraž džěcom wšelake čerwjene wěcy pokaza: tomatu, róžu, bože slónčko, wutrobu, wohnjowu woboru a wišnję. Tute přilěpichmy na durje našeje rumnosće. Za-

spěwachmy sebi spěw „Čerwjene, haj čerwjene su wšitke moje drasty...“. Zo by tež widžeć było, z kotrej barbu so zaběramy, připrawi kóžde džěćo rukowy wotčišć z čerwjenej barbu na škleńcu při zachodnych durjach swojeje skupiny. Na druhim dnju rěkaše: „Kotre čerwjene płody znaju a kotre rady jěm?“ Wobrazy ze wšelakimi čerwjenyimi płodami pomjenowachmy a nalěpichmy je na łopjeno. Potom wobkružichu džěći płody, kotrež rady jědža. Srjedu zhonichu džěći wot pčočki Maje, zo woznamjenja čerwjena barba tež „kedźbu“, na přikład pola někotrych wobchadnych znamješkow, při ampli abo hdyž wobmjezuje so twarnišćo z čerwjeno-bělym bantom. Wulki za jim pokazachu džěći za eksperimen-

ty ze swěcu. Hladachu fascinowani, kak so barba měnja, kak čerwjene kamuški frinkolachu a kak nastachu wobswětleny wobrazy, hdyž z porstami w pěsku molowachu. Na kóždym přnim štwórtku měsaca mamy zhromadnu snědaň. Za tutu přihotowachmy sebi tónkróć wosebje čerwjene płody a zeleninu. Dachmy sebi truskalcy, maleny, toматы, papriku a radiski k pomazce zesłodžeć. Po hrajkanju zarejowachmy sebi rejku z čerwjenyimi rubiškami. Na pjatku pytachmy we wokolinje za čerwjenyimi wěcami. Wuchodžowachmy so po Chrósćicach. Po puću widžachmy čerwjene awta, póstowe kašćiki, awto nalutowarnje, čerwjene kulki na kerkach. Najwjětše wjeselo wuwabi pak wohnjowa wobora, kotruž nam knjez Jakšt pokaza.

Přez druhu tydžeň přewodžeše nas **módra** barba.

Pčoľka Maja předstaji džěcom módre wěcy: slowku, njebjo, jeansowe cholowy, awto policije a módre jahody. Kóžde džěco pytaše na swojej drasće, hač je něšto módreho pódma. Ze štučku „Módre, haj módre su wšitke moje drasty“ skrućichmy módre zapřijeća. W běhu tydženja wobarbi-
 chu džěci jejko z módrej barbu, zeznamichu so z módrymi wobchadnymi znamješkami parkowanišća a přechoda za pěškow. Tute wužiwachu při hrajkanju a skrućichu tak jich woznam. Při eksperimentowanju z tintu nasta rjany módry muster za křidleška mjetelčki.

Při rjadowanju wěcow a hrajkow w skupinje rozeznawachu džěci hižo derje čerwjenu a módrú barbu. Składowachu čerwjene wěcy do čerwjeneje šklě a módre do módreje šklě. To činješe jim wulke wjeselo.

Wo žoltej a zelenej barbje zhoniće w přichodnym lisće.

Lydia Šoľćina

Můžeme podléšić?

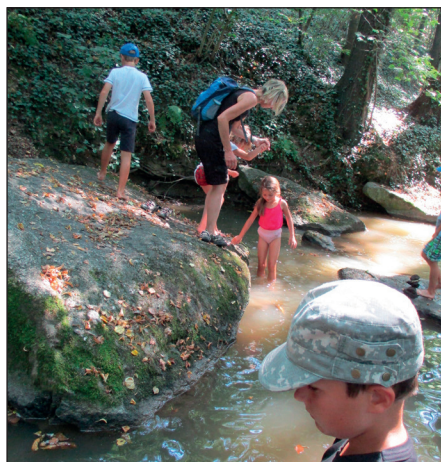
Witaj-pěstowarnja „K wódnemu mużej“ Malešecy

To bě prašenje našich hortowych a předšulskich džěci na přenim dnju našeho tři-dnjowskeho wulěta.

Haj, wulečachmy sej z Malešanskeje wokoliny do Jawory. Tři dny bjez staršeju. To njebě za kóždého samozrozumliwe a zdžěla běchu džěci přeni raz tak dołho wot doma přeč.

Napakowani ze wšěm trěbnym dojědžechmy sebi do Jawory. Zahroda a łuka kiwaštej k hrajkanju a zabawje. Našim předšulskim so wosebje te wjele skopčkow lubjachu a tak sej z nimi hrajkachu. A što činjachu hólcy? Kopańca na łuce!!! Při pražennej kołbasce džěń wuklinča.

Srjedu potom, při horcych temperaturach, wulečachmy sej do Lipja w Pančicach. Naše nohi tam w Klósterskej „zelowej“ wodže kupachmy a po tym mějachmy cyle mjekku a hładku kožu. Pućowachmy dale při a we wodže, při pomnikomaj za padłych wojakow a za Jakuba-Barta Čišinskeho nimo. Klóstersku zahrodu sej ze wšěmi zmysłami wotkrychmy. Tež na přirodnych instrumentach so wuspytachmy. Po wobjedže bě pryskanje z wodowej pistolu na rje-dže. To bě hejsowanje a juskanje na

łuce. Samo w basenku smědžachmy so wukupać. Hry hrać, mydlowe pučerje duć atd. abo jenož sedžeć a wobkedźbować - to so nam jara lubješe.

Štwórtk dyrbjachmy sebi naš wobjed, běrny z twarohom a jatrowej kołbasu, nadžělać. Běrny běchu hišće w zemi w zahrodze. Kak so džiwachmy, jako zelo wučahnuchmy a při nim běrny wisachu: „Du knjeni Kralowa, hier hängen ja běrny dran!“ Hłódni po kupanju a hraću nam čerstwe běrny zesłodžachu. Popołdnu so zaso do Malešec nawróčichmy a poslednje prašenje bě: „Hdy pojedžemy zaso do Jawory?“

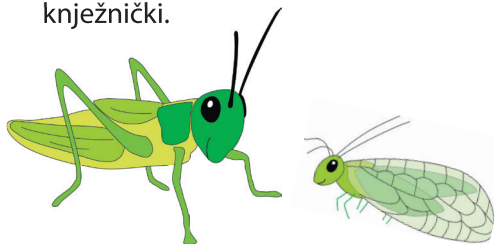
B. Kralowa, wjednica

Wulke łaženje na łuce

Stawizna, nic jenoż za dźeći

Bě rjany lětni dzeń, jako na łuce wulke zadźeranje wudyri.

„Wězo sym ja najspěšniši tu na dalokej łuce!“, cyrčeše skopčk. „Ja móžu taaak daloko skočić.“ Z wulkim skokom přizemi pódla židžaneje knježnički.

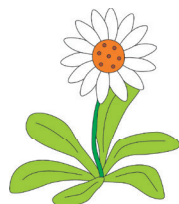
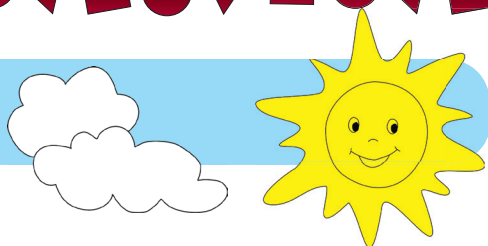
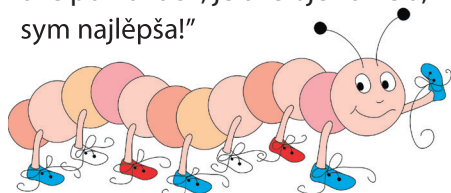

Tuta chichotaše: „Ja pak mam šesć nohow a štyri křídła! Přeciwo mi ni-maš docyta šansu!“

„Ach, kedźbuj raz, złote wóčko“, škrěčeše pawk. „Ja mam wšako dvě noze wjace hač ty a móžu saki plesć a nitki tkać!“

„Eham“, kašlowaše stonóžka, „hdyž dže po nohach, je dže bjez dwěla, zo sym najlěpša!“

„Paperlapap“, kwičeše bože slónčko. „Poběžimy napřemo! Předku pola šlinka je start, tón tola njepóndže wot blaka!“ dakotaše wón škodopřejnje a wšitcy so smějachu přez měrneho šlinka. „Cil budže stary dub na kromje lěsa“, postaji židžana knježnička.

Krótko po tym zhromadźichu so šesć napjatych wobdźělnikow při startowej liniji. Pódla na kriwej wjerbje brinčeše zyba: „Ja sym sudnik! Potajkim, na městna – hotowi –START!!!“

Ehee, ehe“, wón wótre kašlowaše, na čim je drje so zasřebnyl? Hižo smalachu či pječ česćelakomnych sportowcow.

Skopčk skakaše w hoberskich skokach přez dołhe stwjelca trawy a pawk hibaše so wisajo chwattnje na jeho nitkach wot kwětki ke kwětce. „Městno!” rjeješe stonózka a sma-leše ze swojimi wjele nohami přez wysoke stwjelca.

Ow jej, što je to do šmjatka, jako so jeje šnórowanje zašmjata a wona runowahu zhubi.

Bože slónčko so horjeka w powě-tře wótře směješe, doniž pčołku při hromadženju nektara nješmórny a njeluboznje na zemju padny.

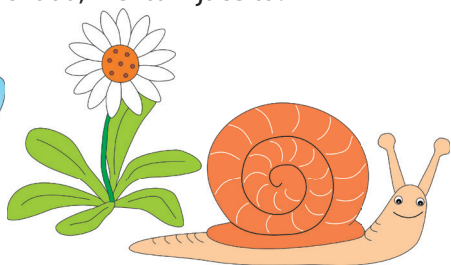
Na zbožo škitaše je twjerdy pan- cer, jenož křidleško bě zhibnjene.

Mjez skopčkom a pawkom wudyri napjaty bój. Ale što bě to? Jako chcy- še skopčk pawka z hoberskim sko- kom zady so wostajíc, zašmjata so w nitkach pawčiny a přestupi sej noze. Nětko bě sej pawk swojeho dobyća tak wěsty, zo sej mału přestawku popřa a wšě wosom nohow woměr-

je do slónca wupřestrě. – Krótko po tym bě sej wusnył.

Jenož někotre hodžiny pozdžišo lězeše měrny šlink jako dobyčer do cila a njedžiwaše so wosebje: „Kajka škoda, nihtó wjace tu.”

*z přecelnej dowolnosću po Julia Meumann,
wozjewjene w džěčacej nowinje GECKO*

**Moderny čłowjek je nowy
njepočink wunamakat: spěšnosť.**

Aldous Huxley

**Dawa wažnišeho w žiwjenju,
hač nastajnosći jeho
spěšnosť powyšić.**

Mahatma Gandhi

**Ličak džěta tak spěšnje,
dokelž njemysli.**

Gabriel Laub